

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ДОЦІЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРЕДМЕТНО-ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ З ОБ'ЄКТАМИ ПРИРОДИ

У статті розкрито шляхи формування соціально-доцільної поведінки старших дошкільників у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи в умовах ДНЗ на основі наукового бачення загальної будови діяльності О. Леонт'єва (макроструктура); внутрішнього змісту дії, створення емоційного образу як мотиву І. Беха; послуговуючись науковими поглядами щодо поняття «ставлення» (І. Бех, О. Бодальов, Я. Коломінський, Б. Паригін, М. М'ясищев); зосереджено увагу на загальній методологічній платформі дослідження, яку складає системний, особистісно-орієнтований, компетентісний, діяльнісний, комунікативний підходи; обрано за основний засіб формування соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку процес створення зовнішньої соціальної ситуації (І. Бех); дотичним засобом визначено сюжетно-рольову гру з метою виявлення та формування об'єктивних мотивів дій та ставлень дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: *соціально-доцільна поведінка дітей старшого дошкільного віку; дія дитини старшого дошкільного віку; об'єктивно-предметні умови; суб'єктивна мета; операції; визначені соціальні ситуації; об'єкти природи; предметно-перетворювальна діяльність дітей старшого дошкільного віку з об'єктами природи.*

Пріоритетного значення набуває дослідження соціальної поведінки в соціально-педагогічному аспекті, оскільки вона тісно пов'язана із входженням особистості в соціум та самореалізацією в ньому шляхом залучення у соціально значущу діяльність, соціальні відносини.

Теоретико-прикладний аспект соціальної поведінки став предметом ряду дисертаційних досліджень з питань: формування соціально-значущих мотивів як регуляторів соціальної поведінки (Т. Алексеєнко); поєднання неусвідомленого і свідомого моделювання власної поведінки (Н. Алєндарь); визначення соціально-педагогічних умов формування в особистості

мотивації до певного стилю соціальної поведінки (О. Литвиненко); соціально-педагогічні засади профілактики девіантної і формування відповідальної поведінки (Т. Федорченко).

Аналіз наукових праць показав, що проблема соціалізації дітей старшого дошкільного віку, зокрема виховання соціальної поведінки у контексті проблеми формування компетентності дітей у межах освітньої лінії «Дитина у соціумі», є актуальною для Н. Гавриш, І. Дичківської, О. Козлюк, Л. Кузьмук, М. Машовець, Т. Поніманської, О. Рейпольської.

У контексті психолого-педагогічних досліджень питанню формування соціально-доцільної поведінки надали уваги Ю. Віктюк, Т. Кравченко, Є. Пеньков, В. Штифурак, психологічні механізми зовнішніх та внутрішніх регуляторів соціальної поведінки, настановлень, стереотипізації розглядали М. Александрова, В. Барков, В. Бехтерев, Н. Єрофєєва, В. Колошина, М. Корнеєв, Г. Лякішева, Н. Мокляк, В. Циба, Д. Узнадзе, В. Ядов.

Сучасна соціальна ситуація вимагає від дітей старшого дошкільного віку соціально-доцільної поведінки, яка б надавала змоги робити свідомий вибір дії, проявити ставлення до себе, ровесника, об'єкта природи, які є доцільними в тих чи інших обставинах.

Мета статті: розкрити шляхи формування соціально-доцільної поведінки старших дошкільників у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи в умовах ДНЗ.

Перш за все зазначимо, що на основі наукових поглядів О. Леонтьєва (макроструктура діяльності), Л. Ващенко, С. Гончаренка, І. Соколової, М. Гончарової-Горянської, уточнено поняття:

- *соціально-доцільна поведінка дітей старшого дошкільного віку* – дії, які в об'єктивно-предметних умовах формують ставлення дитини до себе, ровесників, об'єктів природи;

- *дія дитини старшого дошкільного віку* – суб'єктивна усвідомлена мета та операції, дані у визначених соціальних ситуаціях; процес який підкорюється усвідомленій меті;

-об'єктивно-предметні умови – обставини для досягнення мети;

-суб'єктивна мета – усвідомлення найближчого результату, досягнення якого здійснює предметно-перетворювальна діяльність, яка задовольняє потребу (опредмечену в мотиві) дитини; процес предметного (змістового) наповнення через попередні дії (що має бути досягнуто);

-операції – способи здійснення дій (як, у який спосіб це буде досягнуто за об'єктивно-предметних умов);

-визначені соціальні ситуації – навмисно створені обставини, в яких дитина діє задля засвоєння знань і досвіду прояву соціально-доцільної поведінки;

-об'єкти природи – рослинний світ навколишньої місцевості (ділянки місцевості ДНЗ);

-предметно-перетворювальна діяльність дітей старшого дошкільного віку з об'єктами природи – дії, спрямовані на перетворення рослинного світу навколишньої місцевості.

У процесі формування та розвитку особистості ключовою є категорія «ставлення» (І. Бех, О. Бодальов, Я. Коломінський, Б. Паригін, М. М'ясищев).

У дослідженні послуговуємось науковими поглядами І. Беха, який вказує, що психологічну структуру людського ставлення складають пізнавально-емоційні утворення. Тобто ставлення особистості відбувається у процесі накладання її емоцій на предмет, що певною мірою усвідомлюється, пізнається нею. Тож будь-яке за змістом ставлення має переживатися людиною. Без емоційного компонента суб'єктивно-оцінних ставлень суб'єкта взагалі бути не може. Тому, зазначає дослідник, у свідомості відбувається когнітивне відображення дійсності (пізнавальний компонент ставлення) та смислове відображення цієї дійсності (емоційний компонент ставлення), і в кожному акті психічної діяльності ми маємо елементи того чи іншого. У ставленні емоційний компонент вважається провідним. Особистісні ставлення характеризують ступінь інтересу, силу емоцій, бажань і

виражаються у поведінці суб'єктів, у їхніх діях та переживаннях [1]. Вище вказані наукові погляди, дозволяють за врахування соціально-когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінково-діяльнісного критеріїв та їх показників вибудувати методику формувального етапу експерименту.

Також у ході дослідження нами визначено, що для проведення формувального етапу НДР варто послуговуватись науковими поглядами І. Беха, Т. Алексеєнко, В. Лякішевої, П. Анохіна, В. Ядова та враховувати внутрішні особливості соціально-доцільної поведінки у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи, які зумовлені мотивами, власним досвідом дітей при врахуванні емоційно-позитивної налаштованості та емпатії старших дошкільників до однолітків, їх соціальних потреб та об'єктів природи, відповідно «суб'єкт-суб'єктного», суб'єкт-об'єктного» зв'язків і зовнішні прояви соціально-доцільної поведінки старших дошкільників – дії.

Зазначимо, що методику розроблено у рамках концепції забезпечення успішної соціалізації старших дошкільників в умовах ДНЗ та моделювання комплексу психолого-педагогічних умов на різних рівнях управління цим процесом (Н. Гавриш, О. Рейпольська).

За науковими поглядами В. Афанасьєва та В. Авер'янова, С. Гончаренка, Ю. Сурміна, визначено доцільність системного підходу до вивчення проблеми формування соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи, яка обумовлена наявністю мети, структурних, функціональних, змістово-контекстних, технологічних, рефлексивно-оцінного компонентів, які з одного боку утворюють систему цілей, доповнюють одна одну, водночас підпорядковані єдиній меті – створення системи роботи ДНЗ із забезпечення соціальної компетентності старших дошкільників, з іншого – наявністю мети дії дитини у процесі формування соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку, її

предметно-перетворювальної діяльності з об'єктами природи, що дозволяє говорити про процес формування як процес в складній системі.

Система роботи ДНЗ із забезпечення соціальної компетентності старших дошкільників як складна, утворена із множини елементів. У рамках дослідження виокремлюємо елементи системи як суб'єкти – діти старшого дошкільного віку, вихователі, батьки. Використання системного підходу до дослідження соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку та предметно-перетворювальної діяльності з об'єктами природи як системи, із множиною елементів та взаємозв'язків між ними, є доцільним з огляду на існування специфічних властивостей складної системи у кожній із систем. Зокрема, для зазначених елементів властиві особливості, які формують їх структуру; взаємозв'язок та взаємозалежність елементів між собою; наявність внутрішньої організації; яскраво вираженої ієрархічності (відповідний порядок процесу формування); цілісність методики, як системи, досягається через складові елементи; існування у зовнішньому середовищі, від якого залежить система, з яким вона взаємопов'язана; наявність мети; наявність суперечностей. Можна вести мову про те, що вище перераховані характерні особливості складної системи є притаманними кожному із вище зазначених компонентів, визначеним елементам, відповідно належать і системі роботи ДНЗ із забезпечення соціальної компетентності старших дошкільників та характеризують її як складну.

Цілісності, як однієї з інтегративних якостей системи взагалі, притаманне існування якісно тотожних елементів, які складають ціле і ціле без них неможливе (В. Афанасьєв). На основі наукових поглядів О. Леонт'єва, під якісно-тотожними елементами розуміємо мотив, суб'єктивну мету, операції, що складають макроструктуру діяльності дитини старшого дошкільного віку, за зміни об'єктивно-предметних умов, які присутні в незалежності від обставин досягнення мети, що стверджує факт системної цілісності.

Саме поняття системність відображає одну із важливих рис дійсності – здатність елементів входити до такої взаємодії, в результаті якої утворюються їх нові якості, які не є притаманними взаємодіючим елементам. Варто припустити, що за впровадження методики утвориться нове ставлення дітей до себе, до ровесників, до об'єктів природи.

Зазначимо, що системний підхід у системному аспекті дозволяє розглядати різні соціальні об'єкти. Носієм соціальної системної якості є людина у рамках соціальної системи різних рівнів. Елемент є мінімальним носієм, проте і він виконує в системі визначальну функцію, він слугує системі та працює на неї (В. Афанасьєв). У ДНЗ, як системі та її елементах (адміністративній, методичній службах), виокремлюємо завідувача, методиста, вихователів, практичного психолога, соціального педагога, музичного керівника, як елементи, які підпорядковані системам більш високого рівня та беруть безпосередню участь у формуванні, впровадженні методики.

Розглядаючи методику формування як цілісну, визначаємо її у межах чотирьох основних класів цілісних систем, різниця яких пов'язана передусім із її сутністю, характером та виникненням (походженням). Третій клас систем – це системи, які спроектовані та створені людиною з певними, потрібними для людини цілями. Це штучні, сконструйовані системи, вони створюються людиною за раніше розробленими планами та проектами. Методику формування як таку, яка підпорядкована та створена для функціонування, відповідно цілей, визначених людьми та для людей, відносимо до третього класу систем.

Задля формування структурного компоненту системи роботи ДНЗ із забезпечення соціальної компетентності старших дошкільників, визначено цілі та зміст методики формування соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи. В основі методики розміщено наукове бачення загальної будови діяльності О. Леонтьєва (її макроструктура); внутрішнього змісту дії,

створення емоційного образу як мотиву (І. Бех); наукові погляди щодо поняття «ставлення» (І. Бех, О. Бодальов, Я. Коломінський, Б. Паригін, М. М'ясищев); зосереджено увагу на загальній методологічній платформі дослідження, яку складає системний, особистісно-орієнтований, компетентісний, діяльнісний, комунікативний підходи; обрано за основний засіб формування соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку процес створення зовнішньої соціальної ситуації (емоційного образу сприймання як мотиву дії та ставлення (І. Бех)); дотичним засобом, однак не менш важливим, визначено сюжетно-рольову гру з метою виявлення та формування об'єктивних мотивів дій та ставлень дітей старшого дошкільного віку. Зміст методики формування визначають також підібрані та розподілені форми роботи з дітьми старшого дошкільного віку за умови дотримання вікових особливостей дітей.

Функціональний компонент, як цілепрогностичний, визначає стратегічну і проміжні цілі процесу формування. Зокрема стратегічною ціллю є дотримання напряду формування соціально-доцільної поведінки як дій дітей, під час яких відбувається становлення особистості, її потреб, мотивів, ставлень до себе, ровесників, об'єктів природи, розгортання предметно-перетворювальної діяльності, саме під час якої дитина має можливість звернутись до власного досвіду дій, ставлень; визначити способи дії. У ході формування дії, доцільним було визначення її кола (навчити дітей діяти одноосібно, в парі, трійками), що дозволило дітям надалі визначити мету власної дії. Визначення проміжних цілей дозволило тримати процес формування в системі, зокрема означити та поліпшити процес підготовки та впровадження методики, здійснити проміжний контроль за результатами, що є важливими з огляду на вибір форм роботи з дітьми, педагогами, батьками.

Функціональний компонент, як змістово-контекстний, дозволив уточнити зміст навчально-виховної роботи, який спрямовано на створення розвивального освітнього простору в ДНЗ. У контексті соціально-когнітивного критерію впроваджено у навчально-виховний процес низку

бесід з дітьми, метою яких було забезпечення дітей уявленнями про об'єкти природи, в даному випадку рослинний світ навколишньої місцевості, уявленнями про дії, покрокове розгортання дії з урахуванням внутрішнього смислу дії, прояви ставлення дорослих та однолітків. Підбір літературних джерел забезпечив зміст, інформативність, нові аспекти дії, які були невідомими дитині, складність інформації (за рахунок встановлення зв'язків та протилежностей між об'єктами природи та явищами дійсності (З. Плохій)) та розбіжність із тим, що добре і зрозуміле дитині, диференційованість змісту; водночас такий зміст сприяв утворенню пізнавального образу, який є основою для створення емоційного образу сприймання. Також впроваджено дидактичні ігри («Чому я маю діяти?», «Що потрібно для моєї дії?», «Для чого я дію?», «Для кого я дію?», «Постав себе на місце квіточки», «Якщо я не буду діяти, то», «Думаю, промовляю і дію»), які сприяли тому, щоб діти уявляли себе в ролі героя улюбленого літературного твору, що має сам прийняти рішення про мету власних дії та ставлення. Поряд із цим зміст літературних творів був спрямований на соціальні норми, правила поведінки дітей в природі із урахуванням потреб однолітків. Процес формування уявлень у дітей розгорнуто під час створення соціальних ситуацій у контексті емоційного образу сприймання (Л. Божович, О. Запорожець, І. Бех). Під час бесід, ігор, спостережень, екскурсій діти сприймали, пізнавали рослинний світ та соціальні вимоги, що сприяло утворенню пізнавального образу, мало задовольнити потребу дітей у яскравих, сильних переживаннях. Дотичними до процесу формування виокремлено дидактичні ігри («Добрий-злий», «Шанобливий-непоштивий», «Вдячний-невдячний» та інші), метою яких було розкриття дітям сутності ставлень, як альтернативи протилежному за змістом способу поведінки.

Особистий досвід здійснення дій та проявів ставлень у дітей під час предметно-перетворювальної діяльності з об'єктами природи було розширено (компетентнісний підхід). Закріпити власний досвід дітям запропоновано під час відвідування «Лабораторії творців чудес». Мета

діяльності такої лабораторії в створенні умов для відпрацювання дітьми диференційних вправ: на виявлення причинно-наслідкових зв'язків у рослинному світі, пов'язаних із діями та ставленням до об'єктів природи та ровесників із урахуванням мети, змісту дії; прості досліди; аналіз співпраці з однолітками та порівняння фактів; вправи-фантазування (дитина бачить новий образ, фантазує, створює його у своїй уяві).

Однак, ми зважали на присутність безпосереднього та опосередкованого керівництва педагогом процесу формування соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи. Задля цього введено до форм роботи з дітьми прийоми: нагадування, емоційна підтримка, дія в команді.

У контексті поведінково-діяльнісного критерію для забезпечення здатності дитини приймати дію, планувати хід її виконання та реалізувати задум, здатності у дитини загальмувати, стримати небажані дії, використано низку рухливих ігор, які сприяли формуванню в дітей першооснов прояву волі. Зміст та сюжети рухливих ігор пов'язані із забезпеченням та підтримкою емоційного образу сприймання, дії з об'єктами природи та ставлень до ровесників, об'єктів природи. Здатність дітей діяти з ровесниками та об'єктами природи під час предметно-перетворювальної діяльності у межах соціальних норм та правил поведінки в природі забезпечили штучно створені соціальні ситуації «На допомогу рослинам», «Рослини і погодні умови», «Що я можу вдіяти?», «Сам чи ні?», «Допоможу товаришу чи ні?».

З метою перевірки педагогічних умов (функціональний компонент – технологічний) як от:

-пріоритет ровесницьких стосунків – процес формування зосереджено на діях дітей у парах, трійках; розгорнуто задля формування ставлення старшого дошкільника до ровесника, його прояву під час дій та формування здатності дитини до комунікативно-мовленнєвої дії з ровесниками;

-створення творчого простору занять на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії – впроваджено в навчально-виховний процес низку бесід з дітьми, метою яких є забезпечення дітей уявленнями про об'єкти природи, про дії дорослих та ровесників, покрокове розгортання дії з врахуванням внутрішнього смислу дії; дидактичні ігри, підібрано літературні твори, введено до бесід творчі завдання; поєднано форми роботи: бесіду, власне показ вихователя та сюжетно-рольову гру.

-урізноманітнення форм взаємодії суб'єктів освітнього процесу з домінуванням проектної діяльності віднесено до процесу розгортання міні-проекту «Трояндовий сад», що створив підґрунтя для рефлексивної оцінки як способу особистісного просунення дитини в її стосунках з ровесниками (прийняття рішення про дію, дію з ровесником, власний результат та результат спільної дії; задоволення від рефлексії), яку забезпечили бесіди зі старшими дошкільниками.

-формування готовності педагогів до психолого-педагогічного супроводу процесу формування соціально-доцільної поведінки старших дошкільників: із педагогами старших груп впродовж навчального року проведено семінари-практикуми, консультації, надано перевагу індивідуальному спілкуванню, обговорено шляхи здійснення формувального етапу, які дозволили вихователям вповні використати особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний, комунікативний підходи та надали дітям можливості діяти під безпосереднім та опосередкованим керівництвом педагога.

У контексті діяльнісного підходу, розгортання предметно-перетворювальної діяльності дітей старшого дошкільного віку, як продовження їх попередньої діяльності з об'єктами природи, в основі якої є власний досвід дитини, дозволило нам уточнити уявлення та знання дітей про дії з об'єктами природи, які вони здійснюють за зразком педагога, самостійно. Під час такого процесу діти мали можливість зосередитись на мотиві дії, суб'єктивній меті, об'єктивно-предметних умовах її досягнення,

способах здійснення дій за врахування їх ставлення до завдання, яке вони визначали за втручання педагога, ставлення до обставин дії (умов дії), розуміння дії та її прийняття. В такому процесі доцільним було використання соціальної ситуації (виховної), соціальної ситуації (з життя), як засобів формування соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку.

У рамках комунікативного підходу предметно-перетворювальна діяльність з об'єктами природи передбачала збагачення форм і функцій усного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Опосередковане створення педагогом під час сюжетно-рольових ігор та соціальних ситуацій соціальних контактів між ровесниками дозволило сформувати здатність дитини до комунікативно-мовленнєвої дії з ровесниками (Т. Піроженко).

Роботу з батьками направлено на створення уявлень батьків щодо формування у старших дошкільників соціально-доцільної поведінки у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи. З метою донесення до батьківської громади важливості питання, механізмів дії формувального етапу експерименту, проведено ряд зустрічей із батьками у формі колективних консультацій, які сприяли практичному втіленню (в домашніх умовах) теоретичних засад формування соціально-доцільної поведінки дітей. Такі завдання, як «Дослідники вихідного дня», «Улюблена квітка мами», «Як я допоміг бабусі в саду», «Посаджу я квіти для всіх людей», дозволили дітям та батькам презентувати у формі фото колажів особисті здобутки на ниві предметно-перетворювальної діяльності з об'єктами природи, метою яких є суспільно значущий результат. Водночас спрямовано роботу з батьківською громадою на створення та впровадження проекту «Трояндовий сад», який передбачає предметно-перетворювальну діяльність дітей та батьків, як майбутній результат сформованості дій та проявів ставлень дітей до ровесників та об'єктів природи.

Викладені вище шляхи формування соціально-доцільної поведінки старших дошкільників у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи в умовах ДНЗ, на нашу думку, є реальними, обґрунтованими та

доцільними для експериментального впровадження в навчально-виховний процес ДНЗ.

Література

1. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 1. – Чернівці : Букрек, 2015. – 840 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
3. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Лев Выготский; под. ред. В.В. Давыдова. – М.: АСТ : Астрель: Люкс, 2005. – 671, [1] с.
4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М., Полииздат, 1975. – 304 с.
5. Соціальна педагогіка : словник-довідник / за заг. ред. Т. Ф. Алексєєнко. – Вінниця : Планер, 2009. – 542 с.

В статье раскрыты пути формирования социально-целесообразного поведения старших дошкольников в предметно-преобразовательной деятельности с объектами природы в условиях ДОУ на основе научного видения общего строения деятельности А. Леонтьева (макроструктура), внутреннего содержания действия, создания эмоционального образа как мотива И. Беха; научных взглядов (И. Бех, А. Бодалев, Я. Коломинский, Б. Парыгин, М. Мясищев) относительно понятия «отношение»; сосредоточено внимание на общей методологической платформе исследования, которую составляет системный, личностно-ориентированный, компетентностный, деятельностный, коммуникативный подходы; как основное средство формирования социально-целесообразного поведения детей старшего дошкольного возраста, определен процесс создания внешней социальной ситуации (И. Бех), дополнительным средством выбрана сюжетно-ролевая игра с целью выявления и формирования объективных мотивов действий и отношений детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: *социально-целесообразное поведение детей старшего дошкольного возраста; действие ребенка старшего дошкольного возраста; объективно предметные условия; субъективная цель; операции; определенные социальные ситуации; объекты природы; предметно-преобразовательная деятельность детей старшего дошкольного возраста с объектами природы*

Vasilyeva S.A., Kiev

FORMATION OF SOCIAL - ADVISABLE BEHAVIOR OF SENIOR PRESCHOOLERS IN SUBJECT-TRANSFORMING ACTIVITY WITH OBJECTS OF NATURE

Institute of Problem on Education of the National Academy of
Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlinskoho str., Kyiv, Ukraine)

In this article indicated the ways of forming the socially-expedient behavior of the senior preschool children in the subject-transformational activity with the objects of nature in the

conditions of the PEE (preschool educational establishment) on the basis of the scientific vision of the general formation of A. Leontev's activity (macrostructure), the inner content of the action, the creation of the emotional image as the motif of I. Bekh; Scientific views (I. Bekh, A. Bodalev, J. Kolominsky, B. Parygin, M. Myasishchev) regarding the concept of "attitude"; Focuses on the general methodological platform of research, which is system, personality-oriented, competence-oriented, activity-oriented, communicative approaches, as the main tool for the formation of socially-advisable behavior of children of senior preschool age, the process of creating an external social situation (I. Bekh), an additional means The subject-role game with the purpose of revealing and formation of objective motives of actions and relations of children of the senior preschool age is chosen.

Key words: *socially-advisable behavior of children of the senior preschool age; The action of a child of senior preschool age; Objectively presentive conditions; Subjective goal; Operations; Certain social situations; Objects of nature; Subject-transformative activity of children of the senior preschool age with objects of nature*

References

1. Bekh I. D. (2015). *Vybrani naukovi pratsi. Vykhovannya osobystosti. Tom 1* [Selected scientific works. Parenting Volume 1]. – Chernivtsi : Bukrek.
2. Busel V.T. (2004). *Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy*. [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]. Kyiv: Irpin' VTF «Perun».
3. Vyhotskyy L. S. (2005). *Pedahohycheskaya psykholohyya* [Pedagogical psychology]. Moscow: AST : Astrel': Lyuks.
4. Leont'ev A.N. (1975). *Deyatel'nost'. Soznanye. Lychnost'*. [Activities Consciousness Personality]. Moscow, Polyyzdat.
5. Aleksyeyenko T.F. (2009). *Sotsial'na pedahohika : slovnyk-dovidnyk* [Social pedagogy: dictionary-directory]. Vinnytsya : Planer.